

Małgorzata Magda-Czekaj
Instytut Języka Polskiego PAN w Krakowie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8976-8205>
e-mail: malgorzata.magda@ijp.pan.pl

Dziedzictwo chrześcijańskiej religii prawosławnej odzwierciedlone w nazwach własnych. Imiona a nazwy miejscowe

The heritage of the Christian Orthodox religion
reflected in proper names.
First names and place names

Abstrakt

Artykuł przedstawia imiona świętych prawosławnych, które stanowią podstawę toponimów na obszarze południowo-wschodniej Białostocczyzny. Najliczniejszą grupę nazw miejscowych stanowią nazwy rodowe (50), w drugiej kolejności nazwy dzierzawcze (14), następnie patronimiczne (6). Do najpopularniejszych imion cerkiewnych, od których tworzono owe toponimy należą: **Grigorij** (stąd nazwy miejscowe: *Gryčki, Hryce, Hryniewiczze, Hryniewiczze Duże, Hryniewiczze Małe, Gregorowce*), **Simieon** (→ *Siemianówka, Sieniewice, Siemiony, Siemieniakowszczyzna*), **Wasilij** (→ *Waški, Kłopoty-Waški, Wasilkowo, Wasilków*) oraz **Ioann** (→ *Iwanki, Iwanówka, Waniewo*). W oikonimach przechowały się także różne zmiany językowe, które powstały w wyniku wzajemnych wpływów językowych (białoruskich, ukraińskich, polskich) na tym terenie i to ostatecznie uformowało kształt współczesnych odantroponimicznych toponimów. Nazwy te ukazują nie tylko różnorodność etniczną, kulturową i językową ludności pogranicza, ale są przede wszystkim autentyczne. Ich znaczenie polega na ich trwałości i obecności we współczesnym nazewnictwie.

Słowa kluczowe: religia prawosławna, dziedzictwo, hagioantroponimy, toponimy

Abstract

The article presents names of Orthodox saints which are the basis of toponyms in the south-eastern Bialystok region. The most numerous group of proper names are family names (50), then there are derivative names (14) and patronymics (6). The most popular Orthodox church names from which toponyms were created include: **Grigorij** (local names: *Gryčki, Hryce, Hryniewiczze, Hryniewiczze Duże, Hryniewiczze Małe, Gregorowce*), **Simieon** (→ *Siemianówka, Sieniewice, Siemiony, Siemieniakowszczyzna*), **Wasilij** (→ *Waški, Kłopoty-Waški, Wasilkowo, Wasilków*), and also **Ioann** (→ *Iwanki, Iwanówka, Waniewo*). These oikonims preserved various linguistic changes which came into being

because of mutual linguistic influences (Belarusian, Ukrainian, Polish) in this area, and thus ultimately contributed to shaping modern anthroponomic toponyms. These toponyms show not only the ethnic, cultural and linguistic diversity of the border population, but above all they are authentic. Their significance relies on their longevity and presence in the contemporary naming.

Keywords: Orthodox religion, heritage, hagioanthroponyms, toponyms

Wstęp

Religia prawosławna swoim początkiem sięga chrześcijaństwa wschodniego, które zostało zinstytucjonalizowane pod nazwą Kościoła wschodniego. Funkcjonując w różnych krajach, cywilizacjach i na styku różnorodnych kultur na przestrzeni dziejów wyodrębniły się przede wszystkim dwie nazwy – Kościół bizantyjski i ortodoksyjny. To drugie określenie, pochodzące od grec. *orthos* i rozumiane jako ‘prawdziwy, prawidłowy, wierny’ oraz *doksa* ‘pogląd, oddawanie czci’, znane jest w wielu krajach Europy¹ i świata. Zbieżny z nim znaczeniowo termin *ortodoksja* w kręgu kultury Europy Środkowo-Wschodniej nosi nazwę prawosławie, które zaczęło funkcjonować od czasu chrystianizacji Słowian przez Cyryla i Metodego. Obecnie w Polsce określenie *prawosławie* występuje w szerszym rozumieniu. Oznacza kulturę prawosławną, która dotyczy zarówno sfery religijnej, jak i pozareligijnej (por. Romanowicz 2015: 160).

Kształtującą się od ponad tysiąca lat kultura chrześcijaństwa wschodniego wytworzyła różne dobra kultury, w tym nazwy własne, na podstawie których definiowane jest dziedzictwo kulturowe prawosławia.

Zamiarem autora jest opisanie imion świętych prawosławnych² (wymienionych w kalendarzach kościelnych), które stanowią podstawę toponimów występujących na obszarze południowo-wschodniej Białostoczczyzny (zob. mapki na końcu tekstu). Terminem *imiona prawosławne* określa się w pracy imiona chrześcijańskie używane w językach wschodniosłowiańskich. Autor zwróci także uwagę na okoliczności historyczne i kulturowe, które wpłynęły na obecność i dynamiczność owych toponimów na ziemiach północno-wschodniej Polski.

¹ Prawosławie jest religią dominującą w kilkunastu krajach Europy Wschodniej i Bałkanów, m.in. w Rosji, Ukrainie, Białorusi, Rumunii, Bułgarii, Serbii czy Grecji.

² Na temat imion prawosławnych (dotyczących płn.-wsch. Polski) powstało wiele prac i artykułów. Pisali o nich m.in.: Abramowicz (1988, 1996, 2008, 2021), Biolik (2016), Dacewicz (2013, 2022), Kondratiuk (2016), Magda-Czekaj (2021), Nikitiuk (2014), Tichoniuk (2000) i in.

Niniejszy artykuł jest częścią projektu badawczego *Imiona jako podstawy nazw geograficznych Polski*, realizowanego w Pracowni Onomastyki IJP PAN w Krakowie³.

1. Imiona prawosławne

1.1. Kalendarze kościelne jako źródło imion prawosławnych

Źródłem imion świętych prawosławnych są kalendarze kościelne. W początkowym okresie tworzenia kalendarzów, ok. IV w., umieszczano w nich wykazy imion męczenników i określano ich dzień pamięci. Późniejsze, bardziej rozbudowane spisy (w ujęciu chronologicznym według dnia śmierci męczennika) zwane *martyrologionami*, zapoczątkowały kalendarze liturgiczne.

Najstarszym zachowanym kalendarzem wschodnim jest *Martyrologion Syryjski*⁴ (z 362 r.) pod nazwą *Imiona panów naszych męczenników i zwycięzców oraz dni, w które przyjęli oni korony*, odkryty w 1865 r. Kalendarium to, oprócz nielicznych świąt oraz imion męczenników chrześcijaństwa z pierwszych wieków, posiada 180 tzw. pamięci. Między V a VIII w. na Wschodzie powstały również Ewangeliarze liturgiczne i Apostoły z informacjami o dniach pamięci świętych lub krótkie kalendarze z imionami. Wśród Ewangeliarzy na uwagę zasługuje *Świąteczny Ewangeliarz* z 715 r., który zawiera wspomnienia poświęcone różnym świętym.

Oprócz wymienionych rodzajów kalendarzy istniały także księgi liturgiczne z życiorysami świętych na każdy dzień roku, tzw. *synaksariony* oraz inne kalendaria (por. Charkiewicz 2015: 163–168).

Zapisane w kalendarzach imiona świętych wraz z określeniami często tworzyły kilkuczłonowe zestawienia nazewnicze, np. *świętobliwy Sylwan Athoski*. Wiele tego typu przykładów przedstawił w swojej książce Jarosław Charkiewicz (2015: 387–397), posługując się terminem *hagioantropoim* (gr. *hágios* 'święty' + gr. *ánthrōpos* 'człowiek' + *ónymion* 'nazwa'). Objśnia go jako „wyrażenie będące nazwą własną kanonizowanych świętych” (Charkiewicz 2015: 387). Taka wieloczłonowa postać hagioantropoimu zawierała zazwyczaj nazwę typu świętości⁵, imię oraz wyróżnik (czyli: lokalizator, etnonim, agnomen, nominator, deskryptor).

³ Por. art. Górny (2017), Magda-Czekaj (2021), Skowronek (2019).

⁴ Jest on tłumaczeniem greckiego tekstu, pochodzącego z Nikomedii, z 362 r. Nikomedea to starożytne miasto hellenistyczne założone przez Nikomedesa I w 264 r. p.n.e., w Azji Mniejszej (dzisiejszy Izmit w płn.-zach. Turcji).

⁵ O kategoriach świętych pisze w swojej pracy J. Charkiewicz (2015: 335–387).

Przykładowe zestawienia nazewnicze (według koncepcji autora niniejszego tekstu):

typ świętości + imię + lokalizator (n. geogr., dokładne miejsce życia świętego)

– *świętobliwy*⁶ *Sylwan Athoski* (< n. góry Athos)

typ świętości + imię + etnonim (wskazywał na pochodzenie narodowe osoby)

– *świętobliwy Maksym Grek*

typ świętości + imię + agnomen (przydomek *Nowy* odróżniał świętych o tym samym imieniu i typie świętości)

– *świętobliwy Hilarion Nowy* († 845)

– *świętobliwy Hilarion Wielki* († 371–372).

W zestawieniach hagioantropomicznych uwagę skupiają też różne nominatory (diakon, biskup, prezbiter, patriarcha, cesarz, król i in.), tworzące wraz z innymi członami charakterystyczne schematy nazewnicze. Niektóre nominatory spotykane były przy poświadczeniach kilku świętych jednocześnie, zwłaszcza męczenników pierwszych wieków chrześcijaństwa, np.: *męczennicy Aifal diakon, Akepsyn biskup, Józef prezbiter*.

Te bardziej rozbudowane zestawienia nazewnicze przypisywano pojedynczym świętym:

typ świętości + imię + nominator + lokalizator (określający miejsce pełnionej przez świętego godności w formie przymiotnika)

– *święty hierarcha*⁷ *Efrem, patriarcha serbski*

typ świętości + imię + nominator (tytuł państwowy) **+ lokalizator** (w formie przymiotnika, odnoszący się do nazwy państwa)

– *prawowierna*⁸ *Teodora, cesarzowa grecka*

– *prawowierny Borys, król bułgarski*

typ świętości + imię + lokalizator + nominator (określenie funkcji świętego)

– *świętobliwy Alipiusz Pieczerski, ikonograf* (< n. ławry Kijowsko-Pieczerskiej w Kijowie).

Wpisywanie imion świętych do kościelnych kalendarzy prawosławnych było procesem długim i skomplikowanym, chociaż cześć oddawana świętym przez chrześcijan pojawiła się już w momencie powołania Kościoła

⁶ To typ świętego, który został wychwalony przez Boga w różnych formach i przejawach życia monastycznego (por. Charkiewicz 2015: 368).

⁷ To święty posiadający święcenia biskupie.

⁸ Typ prawowierni ('wyznający prawdziwą wiarę') obejmuje kanonizowanych władców obojga płci (np. cesarza, cesarzową), którzy sprawują władzę świecką.

do istnienia⁹. Hagioantroponimy oprócz przywołania imienia świętego, kreśliły jego skrócony życiorys. Mogły informować, do jakiego typu świętości należał, wymieniały monaster, w którym przebywał i jaką pełnił w nim funkcję (*świętobliwy Alipiusz Pieczerski, ikonograf*). Użyte obok imienia wyróżniki (lokalizator, etnonim, agnomen itp.) uzupełniały portret świętego.

Współczesne prawosławne kalendarze liturgiczne zawierają imiona tysięcy świętych, np. *Kalendarz Prawosławny*, wydawany corocznie przez Warszawską Metropolię Prawosławną. Rozpowszechniony jest również *Spis imion prawosławnych w brzmieniu polskim i staro-cerkiewno-słowiańskim*, opublikowany w 1936 r. przez Drukarnię Synodalną. Opracowanie to składa się z dwóch części. Część pierwszą stanowi wykaz imion zapisanych w języku polskim oraz ich odpowiedniki w języku staro-cerkiewno-słowiańskim (z łacińskim zapisem wymowy). Część druga ułożona jest podobnie. Jednak na pierwszym miejscu znajduje się wykaz imion w języku staro-cerkiewno-słowiańskim (z zapisem wymowy), na drugim zaś imiona w języku polskim. Oba rozdziały zostały podzielone na spis imion męskich i żeńskich. Przykładowo, wśród imion męskich w wersji staro-cerkiewno-słowiańskiej i polskiej wymienione są: **Aleksij** (Aleksy), **Ananija** (Ananiasz), **Antioch** (Antioch), **Chariton** (Charyton), **Dionisij** (Dionizy), **Dorofiej** (Doroteusz), **Fieodor** (Teodor), **Fłorentij** (Florencjusz), **Gawryił** (Gabriel), **Gierontij** (Geroncjusz), **Gierasim** (Gerasym), **Grigorij** (Grzegorz), **Ilija** (Eliasz), **Ioakim** (Joachim), **Ioann** (Jan), **Iosif** (Józef), **Jefriem** (Efrem), **Jeazar** (Eleazar), **Jeliszej** (Elizeusz), **Jemilian** (Emilian), **Jermiej** (Hermiasz), **Jewstafij** (Eustachy), **Jewtichij** (Eutychiusz), **Kirill** (Cyryl), **Konstantin** (Konstanty), **Lew** (Leon), **Łazar** (Łazarz), **Łukian** (Lucjan), **Makarij** (Makary), **Makiedonij** (Macedoniusz), **Michaіл** (Michał), **Mieletij** (Melecjusz), **Milij** (Miliusz), **Nikita** (Nikita), **Pantieleimon** (Pantaleon), **Protasij** (Protazy), **Samuіл** (Samuel), **Sasonij** (Sasoniusz), **Stiefan** (Stefan), **Sawwa** (Sawa), **Simieon** (Symeon), **Sisoj** (Sysoj), **Timofiej** (Tymoteusz), **Timon** (Tymon), **Wasilij** (Bazyli), **Wił** (Wilus), **Zacharia** (Zachariasz), **Zinon** (Zenon), **Zinowij** (Zenobiusz). Wśród imion żeńskich notowane są np.: **Dorofieja** (Dorota), **Fieodora** (Teodora), **Jekaterina** (Katarzyna), **Kirilla** (Cyryla), **Stiefanida** (Stefania), **Wasilissa** (Bazyliśa), **Wiła** (Wila), **Zinowija** (Zenobia) i wiele innych.

⁹ W czasie prześladowań chrześcijan (ok. 156 r.) śmiercią męczeńską zginął św. Polikarp ze Smyrny. Męczeństwo tego świętego oraz celebrowanie nabożeństw przy jego grobie w rocznicę śmierci przyczyniły się do sporządzania wykazów męczenników. Rejestry te zaczęto spisywać jeszcze przed wydaniem edyktu mediolańskiego w 313 r. Dokument ten zezwalał na swobodę wyznawania religii chrześcijańskiej.

1.2. Z historii imion prawosławnych

W okresie przedchrześcijańskim (przed chrztem Rusi Kijowskiej w 988 r.¹⁰) podstawą imion wschodniosłowiańskich były przeważnie nazwy pospolite. Niektóre imiona dwuczłonowe miały pochodzenie indoeuropejskie. Natomiast po przyjęciu chrześcijaństwa imiona prawosławne nadawano według kalendarza świętych. Z punktu widzenia etymologii pochodziły one głównie z języka greckiego (np.: *Anastasij*, *Jewdokija*, *Nikita*), rzadziej z łacińskiego, jednak z elementami wymowy średniogreckiej, tzw. greki bizantyjskiej (*Filiks*, *Kliment*, *Konstantin*, pewnych imion używano w postaci kalek: *Lew*, *Lubow*, *Wiera*) oraz z języka starohebrajskiego (*Ioan*, *Marija*, *Zacharij*). Zdarzały się też imiona o rodowodzie słowiańskim (*Władimir*) lub starogermańskim (*Olga*, *Gleb*), a ich popularność wynikała z faktu, że nosił je już jakiś święty.

Imiona chrześcijańskie używane na Rusi (jak już wspomniano) charakteryzowały się wymową średniogrecką, która fonetycznie i morfologicznie dostosowała się do systemu języka staroruskiego. Pewne cechy fonetyczne, charakterystyczne dla greki bizantyjskiej, miały swoje odmienne odpowiedniki w tradycji zachodniochrześcijańskiej. Przykładowo: średniogrecka β (beta) wymawiana jest jako *w* i przeciwstawia się łacińsko-zachodnioeuropejskiemu dźwiękowi *b* w ekwiwalentnych podstawach imiennych, np.: ukr. *Amwrosij* – polski odpowiednik etymologiczny *Ambroży*, ukr. *Hawryło* – pol. *Gabriel*, *Wasyl* – *Bazyli*. Wpływy ruskie widoczne są także w innych nazwach osobowych, zwłaszcza w polskich nazwiskach, np.: *Gawrysiak*, *Jakowicki* (SN), *Wasilewicz* i podobnych¹¹.

Innym przykładem z zakresu fonetyki jest artykulacja średniogreckiej *th* (thety) jako *f*, (także jako *p* i *chw*), która różna jest od zachodniej realizacji *t*, np. ukr. *Afanasij* – pol. *Atanazy*, ukr. *Fedir* – pol. *Teodor*, *Tymofij* – *Tymoteusz*. Podobnie jak w poprzednim przykładzie, pewne współczesne odmienne nazwiska w Polsce także zachowały tę wschodniosłowiańską cechę fonetyczną: *Fedorowicz*, *Panasiewicz*, *Chwedoruk* (*chw-* jest wynikiem *f*, a nie *t*).

¹⁰ Jako symboliczną datę chrystianizacji Rusi Kijowskiej przyjmuje się chrzest Włodzimierza I Wielkiego (świętego Kościoła prawosławnego) oraz mieszkańców w roku 988 lub 989. Rozdział ten oparty jest na artykule Michała Lesiowa (1988), por. też art. Zofii Abramowicz (1996).

¹¹ Przykłady nazwisk współczesnych pochodzą z *Internetowego słownika nazwisk w Polsce* (<<https://nazwiska.ijp.pan.pl/>>, dostęp: 14.05.2022). Drugim źródłem jest *Słownik nazwisk używanych w Polsce na początku XXI wieku* (CD). Nazwiska te wyróżnione są skrótem SN.

Do częstych cech fonetycznych występujących w imionach wschodniosłowiańskich należy także wymowa greckiej *s* (sigmy), która w artykulacji słyszana jest jako *s*. Natomiast w imionach w wersji łacińskiej realizowane jest *-z-*. Przykładem może być tu ukraińskie im. *Josyp*, którego etymologicznym odpowiednikiem jest polskie imię *Józef*. Analogicznie jest w innych imionach: ukr. *Antwrosij* – pol. *Ambroży*, *Feodosij* – *Teodozy*, *Wasyl* – *Bazyli* lub w nazwiskach, np.: *Isakowski* (SN), *Osyp* (SN), *Wasyliszyn* itp.

O różnicach fonetycznych między imionami rusko-bizantyjskimi i ich odpowiednikami polsko-łacińskimi można mówić także w przypadku artykulacji średniogreckiej *e* (*ety*). W ukraińskich imionach *e* (*eta*) realizowana jest jako *-i-*, *-y-*, natomiast w polskich imionach jako *-e-*, np.: ukr. *Danyło* – pol. *Daniel*, *Ilia* – *Eliasz*, *Josyp* – *Józef*. Tę cechę fonetyczną poświadczają także imiona spetryfikowane we współczesnych polskich nazwiskach: *Dmitruk*, *Hawryłko*, *Ilcewicz*, *Zin* (SN).

W imionach o tradycji cerkiewnoruskiej *-k-* ma swój zachodni odpowiednik w postaci *-c-*, np.: *Kesar* – pol. *Cezary*, *Kyryło* – *Cyryl*, *Nykyfor* – *Nicefor*.

Cechy fonetyczne, które odróżniają wymowę imion w tradycji bizantyńsko-ruskiej od wymowy łacińsko-zachodnioeuropejskiej, mogą powodować różne alternacje, np. w imionach ukraińskich: *Foma*, *Choma* i *Tomko*; *Tekla*, *Fekla* i *Wekła*; *Teodor*, *Todor* i *Fedir*; czy białoruskich: *Tekla* i *Fiokła*; *Todar*, *Teador* i *Fiodar*. Takie wymienne występowanie imion świadczy o styku dwóch tradycji wyznaniowo-kulturowych. W polskiej antroponimii w okresie średniowiecza spotykane są przykłady użycia imion w postaci cerkiewnoruskiej, np.: *Basilius alias Waschko* (1444 r.) SSNO, *Hrehory* (1473), *Hryhory* (1483) SSNO, *Georgium alias Jura* (1468) (Malec 1994: 252). Tego typu poświadczenia są również widoczne w nazwach miejscowych, np.: *Chodorówka*, *Teodorówka* (Magda-Czekaj 2021) i są one „ważne dla poznania i badań stosunków wzajemnych między dwoma zespołami kultur, które rozpoczęły się na dobre przed tysiącem lat z chwilą wejścia narodów słowiańskich do kręgu narodów chrześcijańskich w X w.” (Łesiów 1988: 14).

2. Imiona prawosławne jako podstawy nazw miejscowych w północno-wschodniej Polsce

Przykładowymi nazwami miejscowymi w Polsce północno-wschodniej, których podstawy tworzą imiona prawosławne, są toponimy południowo-wschodniej Białostoczczyzny¹². Teren ten, między Bugiem a Supraślą, jest

¹² Do tej części województwa należą powiaty: siemiatycki, bielski, hajnowski, wschodnia część powiatu łapskiego oraz prawie cały powiat białostocki (według mapy podziału administracyjnego Polski z roku 1968).

obszarem pogranicznym, który pod względem etnicznym i społecznym zasiedlały różne grupy ludności. Obok drobnej szlachty i chłopów mazowieckich lokowali się tu także chłopci i bojarzy ruscy oraz różni osadnicy litewscy. Najbardziej dynamiczny okres osiedlania ludności na tych terenach przypadał na wiek XV, aż do połowy XVII. Dużą rolę w osadnictwie odegrała tu ludność przybyła z zachodu – drobna szlachta mazowiecka, która całymi rodami zamieszkiwała liczne wsie położone obok siebie. Wśród ruskiej ludności dominowali bojarzy putni, z których rekrutowały się pewne rody drobnej szlachty ruskiej. Proces osadnictwa na tych obszarach trwał do XIX w.

Historycznie ziemie między Bugiem i Supraślą wchodziły w skład różnorodnych struktur politycznych. Od XIV/ XV w. do 1569 r. tereny te należały do Wielkiego Księstwa Litewskiego. Większa jego część (jako województwo podlaskie) w 1569 r. została przyłączona do Korony, reszta ziem pozostała w granicach Księstwa Litewskiego. W latach 1795–1807 prawie cały ten obszar należał do Prus Wschodnich, a od 1807 do 1917 r. przynależał do Rosji carskiej i wchodził w skład guberni grodzieńskiej (por. Kondratiuk 1974: 8–10).

2.1. Nazwy rodowe

Najliczniejszą grupę odantroponimicznych toponimów południowo-wschodniej Białostoczczyzny stanowią nazwy rodowe (53 ojkonimy)¹³. Oznaczały one pluralną nazwę grupy ludzi, rodu, także rodziny zakładającej osadę. Strukturę tych nazw tworzyły imiona prawosławne oraz derywaty od nich utworzone w formie mianownika liczby mnogiej, np. n. m. *Chodory* < im. *Chodor*; n. m. *Ochrymowicze* < n. os. *Ochremowicz* < im. *Ochrym*. Nazwy rodowe nie posiadały wykładnika sufiksalnego.

Przykłady¹⁴:

Ancuty (1790), do wsi *Ancuczicz* (1560), *Hanczuthy* (1580) wś, hajn.; od n. os. *Ancuta* < sbrus. im. *Ancuta* (< cer. *Antioch*, *Antipa*); n. rodu bojarzkiego

¹³ Por. też wszystkie toponimy rodowe w pracy Kondratiuka (1974: 267): w latach 1962–1967 – 488 ojkonimów, co stanowi 30,5% nazw; w drugiej połowie XVI w. – 285 ojkonimów, co stanowi 39,3% nazw.

¹⁴ Hasło stanowi zapis współczesnej nazwy miejscowej (np. **Ancuty**), czasami jest to nazwa kolonii, przysiółka, osady wraz z najwcześniejszym poświadczeniem (1790). Pozostałe, historyczne zapisy tej nazwy (*Ancuczicze*, *Hanczuthy*) opatrzone są także datą. W przypadku braku daty przy współczesnej n. m. (**Cimochy**), podaje ją przy potwierdzonych zapisach (*Timochy* 1878–86). Przykłady wybranych toponimów, mających w swej podstawie imię wschodniosłowiańskie, pochodzą z pracy Michała Kondratiuka (1974). Nazwy te (XIV–XX w.) zaświadczone są w *Skorowidzu nazw miejscowości województwa białostockiego* (z roku 1962), w *Spisie miejscowości PRL* (z roku 1967), a także w innych dokumentach.

o nazwisku *Ancuta* zaświadczona w tej wsi w roku 1580, 1676 i później. W formie *Hanczuthy* występuje proteza *H-* oraz hiperpoprawne *č*.

Chodory (1528), wś, łap.; od n. os. Chodor < im. *Chodor* (< cer. *Fieodor*); n. rodu drobnoszlacheckiego (dawniej bojar.) *Chodor*¹⁵.

Cimochy, Timochy (1878–86), wś, hajn.; od n. os. Cimoch (< cer. im. *Timofiej*).

Deniski (1576), wś, biel.; od n. os. Denisko, Denisok (< cer. im. *Dionisij*).

Dorożki, Dorosky, Doroski (1558), **Doroszki** (1676), wś, biał.; od n. os. Doroszko, Dorosz (< cer. im. *Dorofiej*); forma *Dorożki* powstała prawdopodobnie w wyniku adideacji do brus. gw. *dorożka* ‘dróżka’.

Eliazuki (1952), **Iliaszuki** (1878–86), wś, hajn.; od n. os. Iliaszuk (< cer. im. *Ilija*). W postaci gw. *łašuk'i* nastąpił zanik samogłoski nagłosowej *I-* (*E-*).

Gryćki, Hryćki (1921), kol. wsi Kłopoty–Patry, siem.; od n. os. Hryćko, ukr. *Hryhorij* (< cer. im. *Grigorij*).

Hawryłki (1790), **Гаврилчуу** (1525), **Hawryłki** (1580), wś, biel.; od n. os. Hawryłko, brus. Hawryłka (< cer. im. *Gawriil*).

Hryce, os. wsi Cisówka, biał.; od n. os. Hryc, Gryc (< cer. im. *Grigorij*), nazwy rodu zamieszkałego w tej osadzie.

Hryniewiczze (1561), **Hryniewiczzy** (1558), wś, biał.; od n. os. Hryniewicz, brus. n. os. *Hryń, Hriń*, rus. *Hryhoryj* (< cer. im. *Grigorij*).

(dziś) **Hryniewiczze Duże, Hryniewiczze Wielkie** (1790), wś, biel.; człón wyróżniająca *Duże*, gw. *hrynevičy*. Wieś tę zamieszkiwał ród bojarski *Hryniewicki*. (dziś) **Hryniewiczze Małe, Zadnie Hryniewiczze** (1790), wś, biel.; człón wyróżniająca *Małe*.

Iwanki (1790), **Iwanków** (1580), **Jwanki** 1676, wś, hajn.; od n. os. Iwanko, wsł. *Iwan* (< cer. im. *Ioann*).

Jakimy, Jakim (1808), os. mta Wasilkowa, biał.; od rus. im *Jakim* (< cer. *Ioakim*).

Jaltuszczyki (1878–86), wś, siem.; od n. os. Jaltuszczyk, brus. Altuszko, ukr. Jawtuszko (< cer. im. *Jewtichij*).

Jeroniki (1952), **Neroniki** (1784) wś, biał.; dawniej od n. os. *Neronik, Nieronik*, ros. *Niera* (< cer. im. *Wienierij*) też od n. os. Jeronik (< ros. im. *Jeronia*, cer. *Gierontij*). W dzisiejszej formie nastąpiła redukcja nagłosowego *N-*.

Joški (1775–89), **Joski** (1558), wś, biel.; od n. os. *Joško, Joška* (< cer. im. *Iosif*).

Kłopoty–Waški (1921), **Kłopoty Waški** (1569), cz. wsi Kłopoty–Stanisławy, dawniej wś, siem.; człón wyróżniająca *Waški* (n. rodowa) od brus. im. *Waško*

Niektóre hasła wspierane są informacjami pochodzącymi z toponomastykonu *Nazwy miejscowe Polski* (zob. Rymut, Czopek-Kopciuch, Bijak, 1996–2021) i z kartoteki.

¹⁵ Por. Magda-Czekaj 2021.

(< cer. *Wasilij*); *Kłopoty* – nazwa tzw. okolicy szlacheckiej, w obrębie której leżała m.in. ta wieś.

Kościuki (1646), *Kostiuki* (1506), wś, biał.; od brus. n. os. Kościuk, Kostiuk (< cer. im. *Konstantin*).

Kuryły (1902), *Kurily* (1808), wś, biał.; od n. os. Kuryło, Kuryła (< cer. im. *Kiriłł*).

Lewki (1569), wś, biel.; od brus. n. os. Lewko (< cer. im. *Lew, Leont, Leontij*).

Lewosze (1794), *Lewosze alias Lewoszki* (1878–86), wś, siem.; od wsł. n. os. Lewosz (< rus. im. *Lewon*); *Lewoszki* – forma dem. z suf. *-ki*.

Łukjany (1921), *Łukiany* (1902), kol. wsi Rudnica, biał.; od rus. im. *Łukjan* (< cer. *Łukian*).

Makarki (1522), wś, siem.; od n. os. Makarko, brus. Makarka (< cer. im. *Makarij*).

Mieleszki (1505, 1921), *Meleszki* (1902), wś, biał.; dobra Mieleszka Michajłowicza, od n. os. Mieleszko (< cer. im. *Jemielian*); okresowo występuje forma oboczna *Meleszki*.

Mieleszki-Kolonia (1921), wś, biał.; Mieleszki dwór 1784, wieś powstała z parcelacji majątku. Człon wyróżniający *Kolonia* jest n. kulturową.

Mieszuki (1902), *Mieszki* (1625), *Misiuki* (1676), *Miszuki* (1808), wś, biel.; od n. os. Mieszuk, Misiuk, brus. Mieszka, Miszka (< cer. im. *Michaił*).

Mikłasze (1790), *Miklaszewczyzna* (1585), villa bojarorum *Miklaszewczyzna* (1586), *Miklaszewo* (1676), wś, biel.; od n. os. Mikłasz, brus. Mikłasz, rus. *Mikoła, Mikula*, (< cer. im. *Michaił*); początkowo z suf. *-ewczyzna, -ewczyzna* potem *-ewo*.

Mińce (1885), *Mincze* (1550), *Mince, Mińcze* (1784), wś, łap.; od brus. n. os. Miniec (< cer. im. *Mina*); n. *Mińcze* powstała pod wpływem fonetyki białoruskiej.

Ochrymowicze (1784), wś, biał.; od nazwiska Ochremowicz (Opanas Ochremowicz, synowie Piotr i Jakow w tej wsi w roku 1674), derywat od im. *Ochrym, Ochrem* (< cer. im. *Jefriem*).

Ochrymy (1902), *Охрымы* (1878–86), *Ohrymy* (1775–1789), wś, hajn.; od rus. potocznego im. *Ochrem, Ochrym* (< cer. *Jefriem*).

Oleksze (1790), *Olexicze alias Pohorełki* (1693), wś, biel.; od brus. n. os. Oleksza, Oleksa (< cer. im. *Aleksiej*); początkowo z suf. *-icze*, dawna oboczna forma *Pohorełki* < brus. n. os. *Pohorełko < *poharec* ‘pogorzeć’ też *poharelec* ‘pogorzelec’.

Onacki (1808), *Onaczki* (1775–89), dawna wś, dziś część wsi Torule, biel.; od n. os. Onac(z)ko (*Onacko* Bockowicz, posesor młyna Bockowic (1599); młynarze *Onaczki* (1676) (od im. młynarza *Onacka* < cer. *Ananij*).

Ostasze, *Osztasze* (1569), przys. wsi Zimnochy–Susły, łap., dawniej wś; od n. os. Ostasz (< cer. im. *Jewstafij*).

Panasiuki (1921), kol. wsi Baciki Bliższe, siem.; od n. os. Panasiuk, derywowanej od rus. im. *Panas* (< cer. *Afanasij*).

Pańki (1790), *Panki* (1576), *Pankowiczi* (1529), wś, biał. (grom. Konowały)¹⁶; od brus. n. os. Pańko, Panko (< cer. im. *Pantielejmon*), wcześniej z suf. *-owiczi*.

Protasy (1674), wś, biał.; od brus. im. *Protas* (< cer. *Protasij*).

Sacharki, *Zacharki* (1921), os. wsi Odnoga, biał.; od n. os. Sacharko (< cer. im. *Zacharij*).

Samojliki (1921), kol. wsi Ciwoniuki, biał.; od n. os. Samojlik (< cer. im. *Samuił*).

Samułki Duże (1952), *Samułki Wielkie* (1921), *Samotki* (1524), *Samotki Większe* (1790), *Samułki* (1676), wś, biel.; od brus. n. os. Samołka, Samułka (< cer. im. *Samuił*). Człon wyróżniający *Duże* jest n. top.

Samułki Małe (1723), *Samotki Mniejsze* (1790), wś, biel.

Sasiny (1613), wś, biel. (grom. Śnieżki); *Sasiny alias Kaleczyce* (1775), w XVI–XVII w. własność Sasinów-Kaleczyckich; od n. os. Sasin (< cer. im. *Sasonij*).

Sasiny (1528), wś, biel. (grom. Wyszki); Andrey Sasin i Stanisław Sasin z tej wsi (1528); we wsi zamieszkały rody o nazwisku Sasin, Sasinowski.

Siemiony (1538), wś, siem.; od brus. n. os. Siemion (< cer. im. *Simieon*).

Sieški (1878–86), *Sieski* (1744), wś, biał.; bojar. Sieszkiewiczowie, w tej wsi Siezkach (1674); od n. os. Sieško, wsł. n. os. Siesa (< cer. im. *Sisoj*).

Waški (1775–1789), wś, hajn.; od n. os. Waško (< cer. im. *Wasilij*).

Wiluki (1921), wś, hajn.; od n. os. Wiluk (< cer. im. *Wil*).

Winna–Chroły (1921), wś, siem.; człon wyróżniający *Chroły* (n. rodowa) od n. os. Chroł (< cer. im. *Florentij*), człon pierwszy, n. top. od n. rzeki Winna.

Wyromiejki (1676), wś, siem.; od n. os. Weremiejko < rus. im. *Weremiej* (< cer. *Jeriemiej*).

Zanie (1514), wś, biel.; od im *Zań* (< cer. *Zienon*).

Należy dodać, że niektóre rodowe nazwy miejscowe pierwotnie posiadały sufiks *-icze (-ice)*, np. *Olexicze alias Pohorełki* (1693, dziś *Oleksze*). Formalnie więc taka nazwa rodowa nie różniła się od nazwy patronimicznej.

¹⁶ Por. *Skorowidz nazw miejscowości woj. białostockiego* (dodatek do Dziennika Urzędowego nr 6 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku). Białystok 1962, s. 109.

2.2. Nazwy patronimiczne

Ojkonimy patronimiczne pod względem strukturalnym są określeniami prymarnymi, przeniesionymi z nazwy grupy ludzi na nazwę założonej przez nich osady, np. *Sieniewicy* > n. m. *Sieniewice*, *Hrehorowicy* > n. m. *Hrehorowice* z wymianą końcówek *-icy* > *-ice*, *-owicy* > *-owice*. Określenia patronimiczne powstawały w tym samym czasie co nowo zakładane osady. Na obszarze południowo-wschodniej Białostoczczyzny ojkonimy patronimiczne spotykane są rzadko¹⁷, np. z sufiksami: *-ice* // *-yce* (*Milejczyce*), *-ewic(z)e* (*Sieniewice*, *Sieniewicze*, *Stacewicze*, *Tyniewicze Duże*). Toponim *Gregor-owce* czasowo posiadał także sufiks *-owicze* (*Hrehorowicze* 1790). Pojawienie się formantu *-owce* można tłumaczyć wpływami języka białoruskiego i ukraińskiego.

Przykłady:

Gregorowce (1967), *Hreorowce* (1676), *Hrehorowicze* (1790), *Hryhorowce* (1900), wś i kol., biel.; od brus. n. os. *Hrehor*, *Hryhor* (< cer. im. *Grigorij*), z suf. *-owce*, okresowo z *-owicze*; w formie gw. *ryhoruūci* widoczny zanik *H-* w nagłosie. W XX w. n. urzędowo spolonizowana.

Milejczyce (1795), z mta *Mieleyczyc* (1653), *Milejczyce alias Melejczyce* (1885), wś, siem.; od n. os. *Milejko* (< cer. im. *Milij*), gw. *myl'ejčyčy*, z suf. *-ice*.

Sieniewice (1676), *Sieniewicze* (1580), wś, siem.; od n. os. *Sień* (< cer. im. *Simieon*), z suf. *-ewic(z)e*.

Stacewicze (1661–64), z seła *Stacewickoho* (1548–1549), *Stecewicze* (1602), wś, biel.; od brus i ukr. n. os. *Stec* (< cer. im. *Stiefan*), z suf. *-ewicze*; od XVII w. *Stacewicze* (adideacja do pol. n. os. *Stac*).

Tyniewicze Duże, *Tyniewicze Wielkie* (1921), *Tyniewicze* (1676), wś, hajn.; od n. os. *Tin* // *Tyn* (< cer. im. *Timon*). Człon wyróżniający *Duże* jest n. top. **Tyniewicze Małe** (1775–1789), wś, hajn.; człon wyróżn. *Małe* jest n. top.

2.3. Nazwy dzierżawcze

Dzierżawcze nazwy miejscowe obrazują stosunki własnościowe. Wyrażają fakt posiadania wsi i ziemi wokół niej przez osobę, której imię lub nazwisko stanowi podstawę toponimu. Tego typu toponimy tworzone są przy udziale derywacji słowotwórczej. Do bazy imiennej przyłącza się zazwyczaj sufiksy przymiotnikowe, np. w rodzaju nijakim: *-ewo* // *-'ewo* (*Miklaszewo*, *Waniewo*) oraz *-owo* (*Wasilkowo*) i w rodzaju męskim: *-ów* (*Wasilków*). Nazwy miej-

¹⁷ Por. dane w pracy Kondratiuka (1974: 267): w drugiej połowie XVI w. – 61 nazw; w latach 1962–1967 – 71 nazw, co stanowi 5% ogólnej liczby toponimów.

scowe z wykładnikiem *-in-* // *-yn-* występują jako formy rodzaju męskiego (*Oleksin*, *Sowczyn*), formy pluralne z *-iny* (*Nikiciny*) są późnego pochodzenia i spotykane są rzadziej. Ojkonimy dzierżawcze przybierały także formanty *-ówka* (*Iwanówka*, *Minkówka*, *Siemianówka*) oraz *-ka* (*Katrynka*).

Na terenie południowo-wschodniej Białostocczyzny obecne są również nazwy dzierżawcze z charakterystycznym sufiksem *-yzna*, *-szczyzna*, *-ow-szczyzna* (*Makiejowszczyzna*, *Siemieniakowszczyzna*, *Tynkowszczyzna*) oraz pierwotne nazwy rodowe z sufiksem *-ew(sz)czyzna*, *-ew(sz)czyzna* (*Mikłaszewczyzna*, *villa bojarorum Mikłaszewczyzna*, dziś *Mikłasze*).

Przyrostek *-izna* // *-yzna* znany jest w językach wschodniosłowiańskich, a jego występowanie przypisuje się wpływowi cerkiewnemu (Safarewiczowa 1956: 7). W okresie wzajemnych intensywnych wpływów polsko-ruskich na terenie Białorusi i Ukrainy doszło do powstania skontaminowanego tworu *-szczyzna*, który początkowo na tych obszarach funkcjonował jako *-szczyzna*. Formant *-szczyzna* uwidocznił się na obszarze białoruskim i ukraińskim od XVI w. W związku z ustaleniem nowych granic państwowych i stabilizacją stosunków narodowościowych nastąpiło zanikanie odmianek nazwotwórczych *-szczyzna* // *-szczyzna*. Od XVII w. na wschodzie obserwuje się cofanie formantu *-szczyzna* na korzyść rodzimego *-szczyzna*, natomiast na zachodzie było odwrotnie, miejsce sufiksu *-szczyzna* zajęła odmianka *-szczyzna*.

Toponimy dzierżawcze zakończone na *-szczyzna* powstały od imienia lub nazwiska osoby, która przestała być już właścicielem obiektu. W Polsce toponimy zakończone na *-szczyzna* spotykane są najczęściej na terenach przy granicy wschodniej, np. na terenie powiatów białostockiego, siemiatyckiego, bielskiego i innych¹⁸. Przyrostek *-(ow)szczyzna*, morfologicznie związany był z typem nazwisk na *-ski*, np. *Mokiejowszczyzna* < Makiejewski, a także nazwisk na *-owicz*, *-ak*, np. *Siemieniakowszczyzna* < Siemieniakowicz lub Siemieniak (por. Safarewiczowa 1956: 62, 64, 66, 252).

Przykłady:

Iwanówka (1744), *Janówka* (1676), wś, łap.; *Jan-ówka* < im. *Jan*, potem od wśl. *Iwan* (< cer. *Ioann*), gw. *iw'anoŭka*.

Katrynka (1921), kol. wsi Woroszyły, biał., *Katrynka wś* (1952); od im. *Katrynka*, pot. brus. *Katra* (< cer. *Jekat'erina*).

Mikłaszewo (1827), *Mikłaszówka* (1663), *Mikłaszew* (1744), wś, hajn.; od n. os. *Mikłasz* (< cer. im. *Michaił*), początkowo z suf. *-ówka*, następnie *-ew*, *-ewo*.

¹⁸ W pracy Kondratiuka (1974: 247) pod względem żywotności formant *-izna* jest na drugim miejscu wśród nazw dzierżawczych. Występuje on w 45 n. m., co stanowi 16,3% wszystkich n. dzierżawczych.

Minkówka (1895), na *Minkowie* (1792), wś, hajn.; od n. os. Mińko, Minko (< cer. im. *Mina*, *Miniej*), gw. *minkóyka*.

Mokiejowszczyzna (1679), dziś kol. i zarośla we wsi Baciuty, łap.; „folwarczek klasztorny *Makiejowszczyzna* należący do folwarku baciuckiego pan Kropiwnicki sprzedał panu Sobolewskiemu za konsensem opata Michniewicza 1679”; od n. os. Makiejewski, Makiejewicz, derywowane od im. *Makiej* (< cer. *Makiedonij*).

Nikiciny (1921), kol. wsi Ciwoniuki, biał.; od brus. im *Mikita* (< cer. *Nikita*).

Oleksin (1795), *Olexyno* (1558), wś, biel.; od brus. n. os. Oleksa, Oleksy (< cer. im. *Aleksiej*), z suf. *-in*, *-ino*.

Sowczyn (1921), kol. wsi Radziszewo–Króle, siem.; od n. os. Sawka (< cer. im. *Sawwa*).

Siemianówka (1982), *Siemianowka* (1634), *Siemienowka* (1789), *Siemionówka* (1889), wś, hajn.; od brus. n. os. Siemion, Siemian (< cer. im. *Simieon*); gw. *śemanoóyka*.

Siemieniakowszczyzna (1921), przys. wsi Babia Góra, hajn.; od n. os. typu Siemieniak, Siemieniakowicz (< cer. im. *Simieon*), gw. *śemeńak'ouščyna*.

Tynkowszczyzna, przys. wsi Klejniki, hajn.; od n. os. Tinko, Tinkowicz (< cer. im. *Timofiej*, *Timon*).

Waniewo (1576), wś, hajn.; od im. *Wania*, wśł. *Iwan* (< cer. *Ioann*).

Wasilkowo (1775–1789), wś, hajn. (grom. Łosinka); od n. os. Wasilko (< cer. im. *Wasilij*).

Wasilków (1566), mto, biał.; od n. os. Wasilko.

Podsumowanie

Na obszarze południowo-wschodniej Białostoczczyzny najliczniejszą grupę toponimów pochodzącą od imion prawosławnych stanowią nazwy rodowe (50). Nazwy te stały się produktywne nie tylko dzięki zakładaniu nowych osad przez rody drobnoszlacheckie i rody bojarów litewsko-ruskich, ale także dzięki podziałowi wsi drobnoszlacheckich. Dodatkowo wiele określeń rodowych powstało w wyniku słowotwórczych modyfikacji nazw już istniejących. Toponimy te tworzą z pierwotnych nazw patronimicznych i dzierżawczych, np.: *Anczuczicze* (n. patronimiczna) > *Ancuty* (n. rodowa), n. m. *Hawryłcziczi* > *Hawryłki* albo n. m. *Mikłaszewo* (dzierżawcza) > *Mikłasze* (rodowa). Pozostałe grupy semantyczne: dzierżawcza (14) i patronimiczna (6) stanowiły niewielką liczbę analizowanego zbioru nazw miejscowych.

Najbardziej popularnym imieniem spetryfikowanym w wielu podstawach ojkonomimów jest imię cerkiewne **Grigorij**, stąd takie nazwy miejscowe jak:

Gryki, Hryce, Hryniewiczze, Hryniewiczze Duże, Hryniewiczze Małe, Gregorowce także **Simieon** → *Siemianówka, Sieniewice, Siemiony, Siemieniakowszczyzna*¹⁹ i **Wasilij** → *Waški, Kłopoty–Waški, Wasilkowo, Wasilków*²⁰ oraz **Ioann** → *Iwanki, Iwanówka, Waniewo*.

W ojkonimach przechowały się także efekty różnych zmian językowych, które były wynikiem wzajemnych wpływów językowych na tym obszarze. Polegały one na przystosowaniu białoruskich i ukraińskich nazw do polskiego systemu fonetycznego, np.: w n. m. *Gregorowce*, zapisanej także jako *Hryhorowce* (1900), *Hreorowce* (1676) nastąpiła zmiana *h* na *g* (białoruską i ukraińską spółgłoskę dźwięczną szczelinową *h* zastąpiono w języku polskim spółgłoską dźwięczną zwartą *g*).

Inne zmiany dotyczyły spolszczania niektórych sufiksów dialektalnych, np. w n. m. *Gregorowce* brus. formant *-uŭci* (*-oucy*) w postaci gwarowej *ryhorouŭci* przyjął postać *-owce*.

W n. m. *Hryniewiczze Duże*, gw. *hrynevičy*, *Milejczyce*, gw. *myl'ejčyčy*, wsł. formant *iči*, *-yčy* zastąpiono formantem *-icze*, *-yce*.

Dalsze przykłady pokazują zmianę brus. i ukr. gw. suf. *-óyka*, *-ouka* na polski suf. *-ówka*, co widoczne jest np. w n. m. *Minkówka*, gw. *minkóyka*, n. m. *Siemionówka*, gw. *śemanoóyka*, *Iwanówka*, gw. *iv'anouka*, a także zastąpienie brus. i ukr. przyr. *-ouščyna* polską odmianką *-owszczyzna*: n. m. *Siemieniakowszczyzna*, gw. *śemeńak'ouščyna*.

Wzajemne oddziaływanie systemów językowych (polskiego, ukraińskiego, białoruskiego) i dialektów ostatecznie uformowało kształt współczesnych odantroponimicznych toponimów na obszarze pld.-wsch. Białostoczczyzny.

Uwagi końcowe

Dziedzictwo prawosławnej religii chrześcijańskiej w Polsce północno-wschodniej²¹ jest świadectwem przeszłości i stanowi ważny aspekt w badaniach nazw własnych. Wartość, jaką przedstawia dziedzictwo religijne w onomastyce, można określić wielowymiarowo. Toponimy motywowane

¹⁹ Imię *Simieon* jest także podstawą n. m. *Sienna* w pld.-wsch. Polsce, w pow. przeworskim, w granicach dzisiejszej ziemi przemyskiej (zob. Makarski 1999: 242).

²⁰ Od imienia *Wasilij* poświadczonych jest także kilka n. m. w pow. tomaszowskim, w woj. lubelskim: *Wasylów* (2 razy, w gm. Telatyn i Ulhówek), *Kolonia Wasylów* (gm. Telatyn), *Wasylów Wielki* (gm. Ulhówek), por. Koper 2019: 106, 132.

²¹ Region północno-wschodniej Polski jest specyficznym obszarem funkcjonowania Kościoła prawosławnego. Struktura wyznaniowa społeczności lokalnych charakteryzuje się dominacją prawosławnej ludności, co w skali całego kraju jest swoistym ewenementem (por. Romanowicz 2015: 14).

imionami wschodniosłowiańskimi są świadkami minionych dziejów – każda nazwa jest odzwierciedleniem historii danego obiektu. Ukazują one nie tylko różnorodność etniczną, kulturową i językową ludności pogranicza, ale są przede wszystkim autentyczne. Ich znaczenie polega na ich trwałości i obecności we współczesnym nazewnictwie. Podobnie jest w przypadku kalendarzy prawosławnych (źródeł spuścizny materialnej), które zawierają imiona cerkiewne, ważnych dla historii, religii oraz antroponomii regionu.

Województwo białostockie
w latach 1950-1975
na mapie Polski

Południowo-wschodnia część woj. białostockiego
(mapka z 1968 r.), powiaty: siemiatycki, bielski,
hajnowski, wschodnia część powiatu łapskiego
i prawie cały powiat białostocki

Mapka woj. białostockiego i jego południowo-wschodnia część²²

Wykaz skrótów

- biał. – pow. białostocki
- biel. – pow. bielski
- brus. – białoruski
- cer. – cerkiewny
- grec. – grecki
- grom. – gromada
- gw. – gwarowy
- hajn. – pow. hajnowski
- im. – imię
- kol. – kolonia
- l. m. – liczba mnoga
- łap. – pow. łapski
- mtó – miasto
- n. m. – nazwa miejscowa

²² Mapki wykonał autor niniejszego artykułu.

- n. os. – nazwa osobowa
 n. top. – nazwa toponimiczna
 os. – osada
 pol. – polski
 pow. – powiat
 przys. – przysiółek
 ros. – rosyjski
 rus. – ruski
 sbrus. – starobiałoruski
 siem. – pow. siemiatycki
 ukr. – ukraiński
 woj. – województwo
 wsł. – wschodniosłowiański
 wś – wieś

Skróty słowników

- SN – Rymut K. (2003): *Słownik nazwisk używanych w Polsce na początku XXI wieku* (CD). Kraków.
 SSNO – Taszycki W. (red.) (1965–1983): *Słownik staropolskich nazw osobowych*. T. I–VI; VII. Supplement. Opr. pod kier. M. Malec. (1984–1987). Wrocław–Warszawa–Kraków.

Literatura

- Abramowicz Z. (1988): *Religia a wybór imienia. Imiona ludności wyznania prawosławnego na Białostoczczyźnie w latach 1915–1939*. „Roczniki Humanistyczne”. T. XXXVI, z. 7, s. 17–32.
 Abramowicz Z. (1996): *Wschodniosłowiańskie cechy językowe w nazewnictwie osobowym Podlasia*. „Acta Polono-Ruthenica” I, s. 317–323.
 Abramowicz Z. (2008): *Imiona chrześcijańskie staroobrzędowców polskich (charakterystyka fonetyczna)*. „Białostockie Archiwum Językowe” nr 7, s. 17–28.
 Abramowicz Z. (2021): *Adaptacja spółgłosek w imionach chrześcijańskich Podlasian w XVI–XVII wieku*. [W:] *Chrześcijańskie dziedzictwo duchowe narodów słowiańskich. Literatura. Język. Kultura. Historia*. Seria V: *Monastycyzm i mistycyzm w literaturze, kulturze i języku Słowian*. Red. L. Citko, J. Ławski, współpr. K. Rutkowski. Białystok, s. 349–392.
 Biolik M. (2016): *Formy wschodniosłowiańskie imion męskich używane w dobrach ofiarowanych zakonowi kamedulów wigierskich w 1668 roku*. „Acta Neophilologica”. T. XVIII, z. 2, s. 5–16.
 Charkiewicz J. (2015): *Kult świętych w Kościele prawosławnym*. Warszawa.
 Dacewicz L. (2013): *Imiona w strukturze nazwisk dawnych mieszkańców polsko-litewsko-wschodniosłowiańskiego pogranicza jako fakt kulturowy*. [W:] *Pogranicza, Kresy, Wschód a idee Europy*. Red. A. Janicka, G. Kowalski, Ł. Zabielski. Białystok, s. 267–280.
 Dacewicz L. (2022): „Przymusowy” kontakt dwóch kultur chrześcijańskich – wschodniej i zachodniej – a imiennictwo Podlasia w drugiej połowie XIX w. *Rusyfikacja imion Tatarów podlaskich*. [W:] *Wielkie religie świata w języku i kulturze. Chrześcijaństwo, islam, dialog*. Red. M. Jaszczewska, T. Kopac, W. Stec. Gdańsk, s. 167–180.
 Górny H. (2017): *Słowiańskie imiona dwuczłonowe zachowane w najstarszych polskich toponimach (rekonesans)*. „Onomastica” LXI/1, s. 255–264.
 Kondratiuk M. (1974): *Nazwy miejscowe południowo-wschodniej Białostoczczyzny*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
 Kondratiuk M. (2016): *Nazwy geograficzne i osobowe Białostoczczyzny*. Białystok.

- Koper M. (2019): *Powiat tomaszowski w pejzażu toponimicznym pogranicza polsko-ukraińskiego*. Lublin.
- Lesiów M. (1988): *Wschodniosłowiańskie nazewnictwo osobowe po 988 roku i jego wpływy na antroponimikę krajów sąsiednich*. „Roczniki Humanistyczne”. T. XXXVI, z. 7, s. 7–15.
- Magda-Czekaj M. (2021): *Wschodniosłowiańskie imię Chodor i jego polski odpowiednik Teodor jako podstawy toponimów w Polsce*. „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia Linguistica” XVI, s. 125–137.
- Makarski W. (1999): *Nazwy miejscowości dawnej ziemi przemyskiej*. Lublin.
- Malec M. (1994): *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*. Kraków.
- Nikitiuk A. (2014): *Imiona mieszkańców hajnowskich parafii prawosławnych jako przejaw procesów asymilacyjnych*. „Studia Wschodniosłowiańskie”. T. 14, s. 315–322.
- Romanowicz W. (2015): *Współczesne oblicze polskiego prawosławia*. „Colloquium Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych AMW”. Kwartalnik 3, s. 159–180.
- Rymut K., Czopek-Kopciuch B., Bijak U. (red.) (1996–2021): *Nazwy miejscowe Polski. Historia – Pochodzenie – Zmiany*. T. I–XVI i kartoteka. Kraków.
- Safarewiczowa H. (1956): *Nazwy miejscowe typu Mroczkowizna, Klimontowszczyzna*. Wrocław.
- Skowronek K. (2019): *Antropologia feministyczna i historia kobiet a onomastyka – miejsca wspólne (na przykładzie chrześcijańskich imion żeńskich obecnych w nazwach miejscowych)*. „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia Linguistica” XIV, s. 218–234.
- Tichoniuk B. (2000): *Imiona i ich formy na pograniczu polsko-białoruskim od XVI wieku do roku 1839*. Zielona Góra.